

El Papa d'Avinyó Benet XIII

Quan teníem al davant el castell de Peníscola era com si contempléssim una fotografia i, tot de cop, vegéssim que el castell abandonava la cartolina per a situar-se en la realitat, dins de la mar com una illa. I ho era una illa en temps antic, però que després s'hi féu un pas de terra i el rocam es convertí en una península. I d'aquí li ve el nom, perquè Peníscola no vol dir altra cosa que una península petita.

Petita potser sí, però carregada d'història. El rocam on s'aixequen la vila i el castell té una alçària de 64 m. i resta transformat en una fortalesa inexpugnable. Per una banda el mar gairebé el circumda, i pel costat que l'uneix a la terra ferma unes severes muralles l'aïllen sòlidament. Als seus peus s'obre, cap a Benicarló, una platja meravellosa, de sorra fina, llarga de set quilòmetres, una platja ampla i d'aigua baixa, que ara va omplint-se d'hotels, emmarcada per la carretera. I a l'altra banda de la roca s'ha construït el port, de mesures equilibrades.

Demés del castell, la muntanya de pedra viva acull dues dotzenes de carrers estrets i costeruts, de cases petites i blanques, amb quatre placetes i quatre portes a les muralles. Avui Peníscola és dedicada al turisme. La vida agitada que visqué la roca durant uns segles s'ha calmat per fi i ara es mostra dòcil al visitant. Pagant una petita quantitat es pot visitar el castell, amb les dependències fermament construïdes, des dels patis, l'indret on hi havia el cos de guàrdia, fins a les sales del conclave i les masmorres, amb la gran torre de l'homenatge que conté les cambres de Benet XIII, i el saló gòtic, l'església i la plaça d'armes.

Tot és de proporcions reduïdes però prou espaiós per als cinc personatges que habitaven el castell-fortalesa la segona meitat del primer quart del segle XV: un papa exiliat i quatre cardenals.

Per començar direm que l'any 718 fou ocupat pels àrabs, és a dir, set anys després d'iniciar-se la invasió de la península ibèrica. La seva existència figura en la *Crònica de Desclot* (1225) i en la de Jaume I en la rendició de la fortalesa (1233), i també en la carta de poblament (1250). El rei Conqueridor el donà en feu al noble Cardona. Malgrat tot, amb un esperit liberal i ordenador, sembla que el rei respectà l'organització del territori «sense incorporacions ni annexions, i conservant moltes de les institucions i costums sarraïns».

El castell de Peníscola constituïa un lloc

excel·lent de guaita davant el perill per mar. Els àrabs hi havien bastit ja un castell, però en passar a mans de l'orde dels Templaris aquests aixecaren un nou castell damunt les restes de l'antic. Les obres duraren de 1294 al 1307. Després, Benet XIII acabà la fortificació al seu gust, que és tal com la veiem avui. Per un atzar afortunat la roca ofereix diverses fonts d'aigua dolça, que assorteixen perfectament les necessitats dels habitants. Antigament, el mar agitat cobria encara el braç arenós que la unia a la terra ferma i la convertia, com hem dit, en una illa, però ara ja fa temps que això no ocorre. L'edificació d'habitacions i un petit mur li donen seguretat.

Quan Climent V dissolgué l'orde dels Templaris, a començ del segle XIV, el castell de Peníscola passà a les mans de l'orde de la Montesa, però en prengué possessió tot seguit la família aragonesa dels Luna. Així Benet XIII pogué ocupar-lo des de 1415 fins a la seva mort, el 1423.

I, finalment, el 1578 construí Felip II les muralles que circumden actualment el rocam. A la mort de Benet XIII es dispersà la biblioteca, que contenia més de 1.500 volums i gairebé tota la documentació.

Avui no resta, pràcticament, documentació històrica a Peníscola. El poc que quedava fou destruït per un incendi del polvorí durant la guerra de Successió. Però resta ben viva la imatge d'una residència papal que mantingué durant molts anys amb l'ai al cor tota la cristiandat. Arribà un moment que el clam en pregària de l'abdicació de Benet XIII fou general. Se l'invità de totes les maneres a renunciar a allò que li havia estat cedit sota condicions ben concretes, però triomfà sempre la seva tossuderia, i aconseguí de morir essent papa.

Qui era Benet XIII?

Es deia Pero Martínez de Luna y de Gotor, i nasqué a Illueca, de l'actual província de Saragossa, l'any 1328. Gregori XI el nomenà cardenal el 1375. Tres anys després es declarà el gran cisma d'Occident amb l'elecció de Climent VII (1378-1417). A rel d'uns disturbis a Roma durant l'elecció amb coaccions d'un papa, alguns cardenals es passaren al cisma, entre ells Pero de Luna, i en morir Climent VII fou elegit papa Benet XIII el 28 de setembre de 1394. Als 47 anys ja era cardenal, i als 65 fou papa.

Sembla que el papa aragonès era partidari

de l'acabament del cisma, instal·lat a Avinyó, per a la unió de l'Església, i treballà en aquest sentit, fins al punt que en una ocasió, trobant-se a París el 1393 com a legat, afirmà que si ell arribava a ser papa, deposaria la tiara bon punt li fos demanat; així ho repetí en el conclave on fou elegit. Per altra banda, els cardenals que prengueren part en el conclave, abans de la celebració d'aquest, es comprometeren per escrit a intentar la unió, encara que hagués d'ésser per via de cessió dels dos papes. Un cop elegit Benet XIII escriví al rei de França Carles VI, pregant-li que treballés per la desitjada unió de l'Església, i oferint d'acceptar el millor camí que permetés d'atènyer aquest resultat. I encara repetí després el testimoniatge de les seves bones disposicions.

Però aviat canvià d'actitud, i es mantingué fort en el papat sense voler renunciar-hi, malgrat tots els esforços de l'emperador d'Alemanya Segimon i diversos reis cristians. Després del fracàs d'uns concilis, a Pisa el 1409 i a Constança el 1415, on s'obrí procés contra l'aragonès, se'l condemnà i fou depositat irrevocablement com a heretge i cismàtic incorregible i notori, Benet XIII hagué de refugiar-se, de primer a Barcelona (1409) i després a Peníscola (1415), on hi residí fins a la seva mort, el 23 de maig de 1423.

Però havien ocorregut en poc temps uns esdeveniments extraordinaris per a Catalunya. Podríem concretar en un espai de cinc anys el temps decisiu que portà com a conseqüència la desaparició de la nació catalana. Tot es perdé durant aquest curt període. I ell, Benet XIII, que intervingué tan directament en l'elecció com a rei de Ferran d'Antequera al Compromís de Casp, el sacrifici total de la nació catalana realitzat egoïstament només en benefici seu, no li serví sinó per a enfonsar-se encara més. El nou rei Ferran, la criatura que ell portà al tron de Catalunya-Aragó, malgrat que li devia la corona, es girà aviat contra el seu protector i l'abandonà completament.

Benet XIII, el gran egoïsta, que ens sacrificà amb menyspreu només en vistes a les seves apetències personals, fou arraconat de la circulació i pagà el seu pecat. Però havia lligat els destins dels nostres regnes a la seva tiara papal, i no li sortí bé, i amb la seva mort arrossegà també la nostra.

El Compromís de Casp

Moltes vegades hem vist que la veu popular culpava només Vicent Ferrer de l'entronització a Casp d'una dinastia forastera a la Corona d'Aragó. Però Vicent Ferrer fou, a fi de comptes, el lleial servidor de Benet XIII. Ja ho havia estat durant tota la vida. Tots dos eclesiàstics es van conèixer a Llei-

da, quan Pero de Luna fou professor de Teologia a l'Estudi General. També fou canonge de la catedral de València. Es portaven vint-i-dos anys.

Pero de Luna protegí sempre Vicent Ferrer, quan als trenta anys el féu prior del convent de l'orde de Predicadors (on hi entrà als disset anys), quan l'introduí a la cort reial barcelonina i el féu confessor i conseller dels dos germans Joan I i Martí l'Humà i de llurs respectives esposes, quan li ordenà que prediqués obertament i provocativament la defensa del cisma d'Avinyó, amb gran escàndol per part de l'Església catalana perquè aquella actitud de Vicent Ferrer anava en contra de la neutralitat observada pel seu rei Pere III, i fins arribar al procés començat pel gran inquisidor de Catalunya, pertanyent també a l'orde dominicana, Nicolau Aimeric, en el qual es qualificava Vicent Ferrer de «perdulari i vagabund», però que Benet XIII llançà el procés al foc i no se'n parlà més.

Benet XIII cridà Vicent Ferrer a la cort papal d'Avinyó i el nomenà confessor seu. El més greu és que Vicent Ferrer anà al Compromís de Casp per a imposar la posició de Benet XIII, que també era la seva. I cal tenir en compte que tota aquella conxorxa, desorbitada des de tots els punts de vista, i arranjada matusserament, obeïa exclusivament els interessos personals de Benet XIII, que fou el gran responsable. Rovira i Virgili, en la seva *Hist. de Cat.*, ho diu prou clarament: «Pere de Luna prenia una part activíssima en l'afer de la successió que li interessava en gran manera des del punt de mira de la lluita entre els dos papes. Els Parlaments d'Aragó i València, que eren ficcions de Parlament, estaven dirigits pel propi Benet XIII. I fou ell també qui «instà la terminació de l'afer i proposà el nomenament d'uns quants homes preclars que resolguessin el litigi».

Catalunya ha hagut de lluitar sovint contra una mena de fatalitat històrica. Per què sortí elegit papa Pero de Luna? Sense aquest fet no hauria pesat sobre la nostra terra l'amenaça d'una força forastera i adversa. Per què s'inclinaren tan decididament a favor del cisma d'Avinyó els reis Joan I i Martí l'Humà? I els anys de dramatisme de Benet XIII havien de coincidir amb els moments més aguts de la nostra història. El rei Martí va escollir malament l'hora de la seva mort. En seguir Martí la mateixa actitud que el seu germà Joan I, el darrer papa d'Avinyó es va trobar a les mans els destins dels nostres regnes i, en morir aquell vegé el moment propici per aprofitar-se de la situació.

Pensem que gairebé tots els Estats d'Europa s'havien separat ja d'Avinyó i s'imposava

aleshores la necessitat de la unió de les Esglésies. Hi hagué moments que tot semblava ja arranjat. L'emperador d'Alemanya Segimon, hi treballava de ferm. Ferran d'Antequera acabà posant-se enfront de Benet XIII i s'emportà amb ell Vicent Ferrer. El problema era greu. En proclamar-se la sentència de Casp lluitaven tres papes dins l'Església catòlica: Benet XIII, successor de Climent VII; Joan XXIII (Baltasar Cossa) successor d'Alexandre V, elegit a Pisa; i Gregori XII (Àngel Coriario) papa que no se subjectà al concili de Pisa. Benet intentava retenir amb ell la Corona d'Aragó, i també influir a Castella perquè el Trastàmara era tutor del Joan II castellà. Només un altre petit país li restava a Europa. La resta li era adversària.

És per això que Benet XIII féu rei a Casp Ferran d'Antequera, només per poder conservar els Països Catalans sota la seva obediència. I uní els nostres destins a la seva sort, ens lligà egoïstament a la seva aventura personal. I, tal com ens ha ocorregut tantes vegades, ens vam trobar empresonats en una causa perduda. Benet XIII fou, doncs, el gran culpable, el causant de la desfeta dels nostres regnes, el qui provocà la imposició del rei foraster que portà de seguida la desaparició de la nació catalana. Això fou la sentència de Casp. I Vicent Ferrer fou l'executor de la maniobra de Benet XIII.

També Vicent Ferrer era un aventurer. A la primavera de 1412 el trobem encara a Castella, després de córrer durant tres o quatre anys pel nord d'Itàlia. El seguien pels pobles unes 200 persones, que es flagellaven amb deixuplines l'esquena i sagnaven, tot cantant himnes allusius a la passió de Jesucrist. L'espectacle era bàrbarament dramàtic, diu Rovira i Virgili, i afegeix: «Alguns personatges d'aquell temps, com Pere d'Ailly i Joan le Charlier de Gerson, protestaren d'aquestes pràctiques cruels, que ells consideraven herètiques» (pàg. 593 del vol. V). Repetim que el dia 20 de març Vicent Ferrer es trobava encara a Castella, al costat del pretendent Ferran d'Antequera, i el Parlament el feia avisar que una setmana després havia d'ésser a Casp.

Els historiadors diuen que Ferran fou verament designat per Benet XIII, i Jeroni Zurita fa el següent comentari: «La sentència de Casp fou ben rebuda a Aragó, no tant a València i molt menys a Catalunya». I Rovira i Virgili conclou: «Nou persones en una hora van donar a qui els semblà un regne que havien forjat des de més de 500 anys els descendents de Guifre, i que havia costat tanta sang i sacrificis» (pàg. 152 del vol. VI).

En trobar-se sol Benet XIII, en abando-

nar-lo Ferran i Vicent Ferrer el 1415, després de fracassar la darrera temptativa d'abdicació a Perpinyà, en el mateix moment que embarcava a Colliure per anar a tancar-se a Peníscola, Benet XIII respon als ambaixadors del rei de Casp, Ferran d'Antequera: «Digueu al qui us envia: A mi que del no-res et vaig fer rei, m'envies al desert».

En efecte, podia dir-ho perquè era veritat. Però la història no ens ha guardat una frase comprensiva, ni una paraula de plany per a Catalunya, per al nostre poble i les seves institucions. El cor compungit i els sentiments d'humanitat de Benet XIII no s'emocionaren davant tot el mal que acabava de fer a les nostres terres. No es recordava ja dels 300 arquers catalans, els millors del món, que Martí l'Humà va enviar a Avinyó per a defensar-lo quan es trobava assetjat. Al concili de Constança del 26 de juliol de 1417, fou depositat com a contumaç, fautor de cisma i incorregut en heretgia, i li fou negada per l'Església la terra sagrada al seu cadàver.

En canvi, Vicent Ferrer era l'home afortunat. Fins als 62 anys fou un element activíssim del cisma d'Avinyó. Morí l'any 1419, i només 36 anys després és elegit papa el valencià i amic seu Calixt III, i aquest es disposa a fer-lo sant. Corre una anècdota segons la qual Vicent Ferrer fou amic de jove d'Alfons de Borja, fill de Xàtiva, bisbe de València i futur Calixt III, i un dia li va dir: «Tu seràs Papa i em canonitzaràs».

Conclusió

Però, per què Catalunya va acceptar la imposició del rei de Casp? Rovira i Virgili ens ho explica: «En la gran iniquitat que féu perdre la corona al comte Jaume d'Urgell, hi tingueren una part importantíssima les famílies barcelonines que de fet governaven la ciutat en aquells temps de règim pràcticament oligàrquic. Les classes altes i burgeses de Barcelona feren aleshores traïció a Catalunya».

Catalunya fou la gran víctima d'aquell lamentable episodi. Tot li anà en contra. En morir el rei Martí, el Parlament de Catalunya hauria pogut resoldre tot seguit el problema de la successió, tal com va fer en morir Joan I. També s'hauria evitat el desastre, de no haver mort dos anys abans el comte Pere d'Urgell, fill d'un germà de Pere III el Cerimoniós, perquè aquell hauria estat el rei indiscutible. Tot fou qüestió d'uns pocs anys. El 1415, tres anys després de la sentència de Casp, Benet XIII ja es trobava arraconat i sense força, i no hauria pogut, naturalment, decidir res al seu favor. No ha acabat encara de córrer la tinta per

a parlar d'aquell moment crucial com cap altre. I el fet de girar la història en un terreny d'injustícia, no arranjà res i tot cueja encara. Perquè la violència emprada engendra noves violències, com ara la guerra civil del segle XV amb Joan II, que durà onze anys, i les altres que seguiren després, podríem dir una cada segle.

I el punt de partida fou aquell 28 de juny

de 1412, amb l'acció personal de Benet XIII. Cal resoldre sempre els problemes a l'hora oportuna, i cal resoldre'ls bé. De no fer-ho així, les conseqüències són incalculables. Les llàgrimes i els sacrificis es perpetuen a través dels segles. I el que és pitjor, veiem amb dolor desaparèixer tota possibilitat de desfer l'error, és a dir, de retrobar la reconstrucció i el redreçament.

J. B. Xuriguera.